

УДК 338.246.4+330.332.16

В. Токар, кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"

ДЕРЖАВНЕ ІНДИКАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА СВІТОВОГО ДОСВІДУ

У статті досліджено перспективи запровадження системи індикативного планування інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки України. Представлено авторські пропозиції щодо імплементації ефективного міжнародного досвіду державного планування соціально-економічного розвитку з урахуванням української специфіки.

Ключові слова: індикативне планування, інноваційно-інвестиційна діяльність, реальний сектор економіки, національна безпека, економічна безпека.

Токар В. Государственное индикативное планирование инновационно-инвестиционной деятельности в реальном секторе экономики в контексте обеспечения экономической безопасности Украины и мирового опыта.

В статье исследуются перспективы внедрения системы индикативного планирования инновационно-инвестиционной деятельности в реальном секторе экономики Украины. Представлены авторские предложения по имплементации эффективного международного опыта государственного планирования социально-экономического развития с учетом украинской специфики.

Ключевые слова: индикативное планирование, инновационно-инвестиционная деятельность, реальный сектор экономики, национальная безопасность, экономическая безопасность.

Tokar V.V. State indicative planning of innovation and investment activity in a nonfinancial economic sector in the context of guaranteeing economic security of Ukraine and world experience.

The article researches the prospects of the adoption of the indicative planning system of the innovation and investment activity in the nonfinancial sector of the Ukrainian economy. The author's propositions of the implementation of the effective international experience of the state social and economic development planning subject to Ukrainian specificity are revealed.

Key words: *indicative planning, innovation and investment activity, nonfinancial economic sector, national safety, economic security.*

Сьогодні реалії свідчать про те, що всі країни, які прагнуть до вигідних позицій у системі міжнародного поділу праці, знаходять можливості інвестувати стратегічні соціально-економічні проекти та забезпечити підтримку системоутворюючим галузям та виробництвам. Це – і фінансування енергетики майбутнього згідно з "Планом Обама" у США, і підтримка проектів розвитку нанотехнологій в ЄС та Росії, що може ілюструвати посилення програмно-цільових засад регулювання за умов жорсткої глобальної фінансової кризи [1, с. 6–7]. Ці тенденції явно суперечать розрекламованому на світовому рівні фундаментальному лібералізму, якого до цих пір дотримується українська влада, незважаючи на окремі прояви зміни парадигми розвитку, що можна відстежити на концентрації зусиль щодо облаштування інфраструктури протягом 2010–2011 рр. Підтримка реального сектору економіки, його технологічно-інформаційного розвитку є стратегічною функціональною метою, безальтернативним способом подолати відставання України від провідних країн-лідерів як у технологічному, так і в соціально-економічному сенсі.

Ураховуючи широко відомий світовий досвід, практику розробки індикативних планів у Японії, державних замовлень у США, численні приклади конструктивної ролі держави в конкурентоспроможних успішних країнах, мова йде про занадто очевидні й невідкладні речі. Тим більше, коли предметом розмови виступають стратегічні інтереси країни й народу, завдання виживання титульних націй як самостійного етносу, що, на жаль, уже опинилося в Україні під великим сумнівом [2, с. 5–6]. У зв'язку з цим запровадження системи індикативного планування інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки вже давно перемістилося із площини теоретичних дискурсів у поле прикладних наукових досліджень, що поставлені на порядок денний необхідності забезпечення національної безпеки України в цілому та економічної безпеки зокрема.

Досліджуючи офіційну статистику, Н. Киян приходять до висновків щодо основних обмежень інноваційно-інвестиційної

діяльності в Україні, називаючи зокрема: нестачу власних коштів (80,1% обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5%), недостатню фінансову підтримку держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність коштів у замовників (33,3%) [3, с. 94].

У зв'язку із забезпеченням національної економічної безпеки І. Белоусова передбачає три основних сценарії подальшого розвитку України [4, с. 17]: 1) консервація стану відсталості економіки України; 2) технологічний "прорив" на базі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку; 3) поєднання двох перших сценаріїв розвитку.

В. Новицький у численних дослідженнях відстоював необхідність відмови від псевдоліберальної догматики як у теоретичному, так і в прикладному аспектах формування державної стратегії управління соціально-економічним розвитком суспільства та запровадження індикативного планування з наголосом на програмно-цільовому підході щодо вирішення проблем подолання технологічного розриву між країнами-аутсайдерами, перш за все Україною, та державами "золотого мільярда", які незважаючи на сучасну глобальну фінансово-економічну кризу, залишаються на передових позиціях у "секторах майбутнього".

Незважаючи на концептуальну розробленість, у тому числі в дослідженнях В. Новицького, щодо переходу України від стихійно-кон'юнктурних до планових методів управління соціально-економічним розвитком, подальшої деталізації потребують конкретні механізми індикативного планування в контексті системного взаємозв'язку інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки та забезпечення економічної безпеки України.

Метою дослідження є виявлення перспективних першочергових заходів щодо імплементації ефективного міжнародного досвіду державного індикативного планування інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Економічна безпека країни має досить складну внутрішню структуру і формується на таких засадах (принципах) [4, с. 15–16]: 1) економічна незалежність; 2) стабільність і

стійкість національної економіки; 3) здатність до саморозвитку і прогресу (зокрема, створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій). У той час як ЄС, інтеграція до якого, незважаючи на об'єктивну віддаленість перспективи, залишається стратегічною метою України, встановлює за мету підтримку фінансування НДДКР на рівні 3% від ВВП, в Україні хронічно не виконується законодавча норма про фінансування НДДКР на рівні 1,7%. Середній показник сягає лише 0,3–0,5% ВВП (економічна функція науки (рушій прогресу) починається з обсягів фінансування понад 0,9% ВВП) [5, с. 246]. Зниження рівня фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) призвело до відтоку з України кваліфікованих наукових та технічних кадрів, занепаду багатьох наукових шкіл, деградації матеріально-технічної бази наукових та науково-технологічних досліджень. Наприклад, у "Силіконовій долині" в США працює приблизно 15 тис. фахівців з України, вартість продукції, яку вони щорічно генерують, перевищує 2,5 млрд дол. США. За оцінками експертів, на освіту усіх емігрантів, що залишили державу за період 1990–2010 рр., Україна витратила більше 12 млрд дол. США [5, с. 247], що свідчить про неефективність кадрової політики в Україні.

У країнах – світових лідерах технологічного прогресу – нині інтенсивно розвиваються галузі шостого технологічного укладу: біотехнології (зокрема клітинна біологія), аерокосмічна промисловість, нанотехнології, нові матеріали, оптоелектроніка, системи штучного інтелекту, мікроелектроніка, мікросистемна механіка, інформаційні супермагістралі, програмне забезпечення і засоби імітації, системи управління персоналом; галузі п'ятого технологічного укладу: фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість. В Україні ж основна частка промислової продукції, а саме 95,2%, виробляється галузями третього та четвертого технологічних укладів [6], що актуалізує питання державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності з метою забезпечення національної економічної безпеки.

Інноваційно-інвестиційна діяльність – сукупність практичних дій інвесторів та інноваторів, направлених на реалізацію інвестицій в інноваційній сфері. Інакше кажучи – реалізація

інвестиційної стратегії на етапах: трансформації існуючого продукту, випробувань, промислового освоєння, закріплення науково-технічної ідеї, винаходу, розробки та її впровадження у виробництво чи сферу послуг з метою досягнення соціального та економічного добробуту [7, с. 122]. Загальна потреба в інвестиціях для структурної перебудови економіки України становить від 140 до 200 млрд дол. США, щорічна потреба – близько 20 млрд дол. США. Обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України становить 40–60 млрд дол. США. За оцінками експертів Всесвітнього банку, для досягнення рівня розвитку США Україні потрібно загалом 4 трлн дол. США [8, с. 195]. Відповідно до даних прем'єр-міністра М. Азарова, для модернізації економіки України потрібно 10 років і порядку 1 трлн дол. США. При цьому особливої уваги вимагають сфери авіа-, суднобудування, енергетики та газотранспортної систем [9, с. 19–20]. Ураховуючи реальний рівень інвестування в економіку України, досягнення конкурентоспроможності на основі інновацій потребуватиме надмірний час, таким чином актуальним є пошук ефективних напрямів державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності.

Програмно-цільовий підхід і адміністративні методи державного управління – це речі різні. Перше – це необхідна умова поступального руху вперед, друге – усього лише елемент управлінського апарата, що неефективно використовувався в нас у минулому й сам по собі не відповідає на стратегічні питання розвитку, підмінюючи їх тактичними, іноді помилковими, іноді своєкорисливими завданнями [2, с. 6].

Програмно-цільовий підхід доповнює й у ряді важливих моментів замінює механізми ринку – у тих випадках, коли ринок є сліпим і не реагує на потребу розвивати технологічно авангардну галузь, вид виробництва, коли ринок не здатний задовольнити законні інтереси соціально незахищених верств населення, тих, хто вже старий, немічний і розраховує на належну увагу до своїх соціально-економічних, духовних потреб, а також тих, хто ще досить молодий і кому потрібно допомогти з освітою, становленням як особистості.

Програмно-цільовий підхід – це й спосіб забезпечення глобальної конкурентоспроможності, і спосіб досягнення цілей

соціальної політики. Цілеспрямований розвиток усього того, що сприяє становленню інформаційного суспільства – це фактори й глобального конкурентного успіху, і соціального благополуччя. Адже формування моделі високотехнологічної спеціалізації – це гарантії збуту продукції інтелекту, гарантії того, що система утворення й наука будуть фінансуватися на наступних циклах господарської діяльності за рахунок продажів та інвестицій у привабливі для бізнесу галузі. І країни, які можуть собі все це дозволити і спроможні організувати, є лідерами світового господарства, формують "золотий мільярд", а бідні країни приречені на бідність, животіння, роль сировинних додатків і вмістища екологічно брудних виробництв [2, с. 6–7].

Найважливішу роль при виробленні програмно-цільової моделі розвитку країни мають планові, концептуальні й програмні документи розвитку різних рівнів (місцеві, регіональні, обласні, загальнонаціональні документи), причому мова йде не про формальну епістолярну продукцію, якої у нас завжди було з лишком, а про продуману систему дій, пов'язану з реальними управлінськими, інституційними механізмами. Україну може врятувати планова система господарства. Немає ніякого сумніву, що світ знову входить у період, коли найбільш ефективний спосіб суспільного життя пов'язаний із системою планування, причому технічний прогрес і інформаційна економіка стимулюють розвиток нових управлінських підходів. І врятувати країну від дезінтеграції, що вже реально намітилася, можуть лише рішучі заходи із впровадження програмно-цільових методів регулювання [10, с. 11].

Очевидність окремих негативних сторін жорсткого директивного планування радянського зразка змусила деяких економістів пострадянського простору дійти висновку, що будь-яка форма планування несумісна з механізмом ринку, проте ефективна міжнародна практика заперечує таке спрощення. Провідні країни світу (наприклад, КНР, США, Франція, Японія тощо) успішно використовують національні системи індикативного планування (у свою чергу ЄС застосовує окремі елементи, наприклад, 7-річні плани розвитку).

У США особливість орієнтування національної економіки в цілому полягає у використанні державних цільових програм,

які "мають обов'язковий характер" і базуються на контрактах, що передбачають жорстку матеріальну відповідальність фірм-виконавців (у тому числі наукових і проектно-конструкторських організацій) перед державним органом, який очолює програму [11, с. 74]. Лише для створення нових технологій і здійснення програм НДДКР державою розміщується 1,5–2 млн контрактів вартістю від 5 тис. до 2 млрд дол. кожен [12, с. 298]. Завдяки такій системі уряд США має можливість, не порушуючи механізм функціонування ринкової економіки, впливати на її розвиток.

КНР також застосовує специфічний варіант індикативного планування. Нова довгострокова стратегія розвитку КНР передбачає досягнення рівня промислово розвиненої країни до 2021 р.; перетворення в сучасну високорозвинену країну до 2049 р. (століття утворення КНР), крім цього, встановлені проміжні завдання: завершення реформування економічної системи до 2010 р.; досягнення рівня розвитку Німеччини, Франції та Великої Британії до 2020 р. [13, с. 144]. Китайський уряд здійснював поетапну модернізацію та реформування від експериментів у окремих районах до поступового розширення позитивного досвіду на окремі провінції, а потім і на всю країну. В основу успішних перетворень у КНР була покладена схема "вивчення закордонного досвіду – експеримент – поширення позитивного досвіду – ліквідація негативних наслідків нововведень" [14, с. 77]. У КНР відбувається поступовий перехід від базисних галузей до інноваційних технологій високого гатунку (космос, інформаційні технології).

Відсутність в Україні системи державного управління довгостроковим стратегічним розвитком "уже реально стало проблемою національної безпеки", тому існує необхідність запровадження науково обґрунтованого прогнозування технологічних і соціально-економічних тенденцій у стратегічному горизонті 25–30 років [12, с. 31], такий проміжок часу пояснюється приблизною тривалістю хвиль технологічних інновацій. Своєчасне прогнозування виникнення та розповсюдження принципово нових технологій, техніки та промислових зразків дозволяє національній соціально-економічній системі поступово адаптуватися до нових викликів, зменшивши коливання для вітчизняних товаровиробників і споживачів.

Ураховуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що сучасний етап розвитку світової економічної системи вимагає застосування індикативного планування інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки з метою забезпечення економічної безпеки держави. Основними напрямками імплементації в українських умовах ефективного міжнародного досвіду координації інноваційно-інвестиційної діяльності виступають: 1) відмова від концепції прогресивного саморозвитку соціально-економічної системи без участі держави; 2) установа стратегічного планового горизонту в 25 років з подальшою конкретизацією державно-приватної співпраці в контексті п'ятирічних індикативних планів розвитку; 3) формування інституційного каркасу державних органів планування інноваційно-інвестиційної діяльності з використанням системи державного замовлення.

Перспективними для подальших наукових розвідок є міждисциплінарні дослідження щодо інституційного облаштування системи індикативного планування в українських умовах, зокрема нормативно-правові новації з конкретизацією фінансово-економічної ефективності регуляторного реформування.

Список використаної літератури:

1. Новицький В.Є. Проблеми інституційно-інноваційного регулювання в контексті завдань національного розвитку на сучасному етапі глобалізації / В.Є. Новицький // Наукові вісті НТУУ "КПІ". – 2009. – № 5. – С. 5–12.
2. Новицкий В.Е. Практические задачи формирования современной институциональной системы / В.Е. Новицкий // Вісник МНТУ. – 2011. – Серія економіка. – № 2(5). – С. 5–8.
3. Киян Н.О. Развитие инновационно-инвестиционных процессов как фактора существенного повышения эффективности горнодобывающего производства / Н.О. Киян // Вісник Криворізького економ. інституту КНЕУ. – 2010. – №3(23). – С. 93–99.
4. Белоусова И.А. Экономическая безопасность как стратегическая складовая национальной безопасности Украины / И.А. Белоусова // Економічний часопис. – XXI. – 2010. – № 5–6. – С. 14–17.
5. Гладка У.Б. Роль держави у розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / У.Б. Гладка // Офіційний сайт національної бібліотеки імені Володимира Вернадського – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

6. Косенко А.В. Інноваційно-інвестиційна складова формування конкурентоспроможності національної економіки [Електронний ресурс] / А.В. Косенко // Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Володимира Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
7. Вядрова І.М. Система фінансового забезпечення інноваційного-інвестиційного розвитку в Україні та можливості її активізації в сучасних економічних умовах / І.М. Вядрова, С.М. Пашова // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. – №1(10). – С. 121–126.
8. Яценко О.В. Напрямки розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств / О.В.Яценко // Зб. наукових праць ЧДТУ. – Вип. 21. – С. 92–197.
9. Мамалуй О.О. Про пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки держави / О.О. Мамалуй // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – №4. – С. 18–27.
10. Новицький В.Є. Інституційне регулювання в системі програмно-цільового регулювання національного інноваційного розвитку / В.Є. Новицький // Економічна безпека України та виклики сьогодення. Збірник матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. 28 травня 2010 р. – Ч. 1. – К.: УДУФМТ, 2010. – С.10–12.
11. Волинський Г. Про якість корпоративного управління / Г. Волинський // Економіка України. – 2009. – №1. – С. 42–49.
12. Глобальний конкурентний простір: монографія / [О.Г. Білорус та ін.]; кер. авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
13. Малевич И.А. Внимание, Китай / Малевич И.А. – Минск: Харвест, 2000. – 176 с.
14. Салицкий А.И. Экономика и политика в современном Китае / А.И. Салицкий // Восток: Афро-азиатские общества: история и современность. – 2002. – №4. – С. 74–85.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2011 р.